

El port de Lloret i els seus habitants (segles XIII i XIV)

ELVIS MALLORQUÍ
Historiador

Quaderns de la Selva, 15

•

Any 2003

p. 49 a 65

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

Introducció

Si hi ha alguna llei vàlida a tota Europa occidental durant l'edat mitjana, aquesta no pot ser altra que, precisament, la no validesa de cap llei general i, en conseqüència, el predomini dels casos particulars sobre la uniformitat en qualsevol dels àmbits de la vida i de la societat. Fins i tot, l'evolució del poblament de les tres localitats costaneres de la marina actual de la Selva, Blanes, Lloret i Tossa, tot i les similituds entre els resultats finals, pot ser ben divergent en el sentit que les mateixes motivacions que haurien intervingut en la formació d'un nucli podrien haver estroncat el creixement en els veïns.

Certament, les coincidències entre els tres llocs són presents des de la mateixa antiguitat. En l'etapa ibèrica, trobem un gran poblat, Montbarbat, que domina aquest sector del litoral a través d'un petit recinte fortificat, Puig Castellet, i de dos assentaments situats a poca distància del mar, Sant Joan de Blanes i el Turó Rodó de Lloret.¹ La presència romana va ser encara més important: Blanes va esdevenir ciutat romana, a Tossa s'hi troben diversos establiments romans, entre els quals destaca la vil·la anomenada *Tursia*, i a Lloret, a més de la factoria de ceràmica a la platja de Fanals, també s'hi han trobat diverses restes de possibles vil·les romanes.² Ja en temps medievals, la presència d'esglésies en aquesta àrea litoral és notable: a més de les parroquials de Santa Maria de Blanes, Sant Romà de Lloret i Sant Vicenç de Tossa, n'hi ha unes algunes més que es documenten entre els segles X i XI: Sant Lionç a Tossa el 966 i Sant Quirze i Sant Joan a Lloret el 1079; després encara s'hi van afegir Santa Maria del Vilar, dins la parròquia de Tordera però tocant a Lloret, Sant Pere Salou i Santa Cristina a Lloret. A més, a cadascun dels tres llocs hi trobem tres castells situats arran del mar i una dicotomia entre el poblament dispers en masos i la concentració d'habitatges al voltant del port que va donar origen a les tres viles de Blanes, Lloret i Tossa, totes elles de clara vocació marinera als segles moderns.

Tanmateix, aquestes similituds desapareixen en centrar l'atenció sobre els primers estadis de la formació de les tres poblacions. L'objectiu de la present contribució és analitzar, a partir dels fons arxivístics de la pabòrdia de Novembre de la catedral de Girona,³ els processos que van donar llum al nucli originari de la vila de Lloret. Així, ens fixarem primer de tot en la configuració progressiva del nucli del port al llarg dels segles XIII i XIV, i després intentarem entendre la procedència social i les activitats econòmiques dels habitants del primer nucli de Lloret. De

1. Eugeni BURGUEÑO – Maria del Vilar VILA, «El poblat ibèric de Montbarbat. Aproximació a l'estudi del territori al curs inferior de la Tordera», *Quaderns de la Selva* [Santa Coloma de Farners], n. 9, 1991, p. 55-84.

2. Joan LLINÀS – Jordi MERINO, «La romanització a la Selva: noves dades», *Quaderns de la Selva* [Santa Coloma de Farners], n. 4, 1991, p. 17-33; Mario ZUCCHITELLO, *Tossa: La formació d'una vila. El comte, l'abat i els tossencs (segles IX-XII)*, Tossa de Mar: Centre d'Estudis Tossencs, 1998, p. 23-28.

3. La pabòrdia era una institució de la catedral que rebia les rendes corresponents a un mes de l'any. La de Novembre tenia, com a senyoria més important, el castell de Lloret i, per això, se la coneixia com la "pabòrdia de Lloret".

fet, l'estudi d'aquest cas ens porta a descobrir algunes veritables sorpreses quan el comparem als llocs veïns de Blanes i Tossa. A més, es tracta d'un aspecte força desconegut de la història de Lloret que, malgrat tot, coneixem prou bé gràcies als treballs de Joaquim Botet i Sisó i Josep M. Pons Guri, entre d'altres.⁴

D'aquesta història en retindrem unes fites bàsiques a les quals farem referència al llarg del treball. Ara fa mil anys, el 1001, els comtes de Barcelona van cedir l'alou de Lloret, un cop segregat del de Maçanet, als vescomtes gironins en compensació d'un deute. L'alou va passar a mans d'una branca segona del llinatge vescomtal, la de Sicardis, muller de Guillem Umbert de Ses Agudes, senyor del Montseny, que va establir la seva residència al castell de Lloret, documentat el 1041, i que va fer consagrar els temples de Sant Romà, la parròquia, i de Sant Joan, la capella del castell, l'any 1079. Segons el testament de Sicardis, del 1103, la senyoria de Lloret s'havia de partir entre el seu fill, Bernat Umbert, bisbe de Girona, i el seu nebot Bernat Gaufred; de fet, el castell de Lloret va romandre durant tot el segle XII i fins l'any 1218 sota un domini compartit entre l'església gironina, successora del bisbe, i els senyors de Palafolls, hereus de Bernat Gaufred. Al segle XIII, la catedral de Girona o, en concret, la pabòrdia del mes de Novembre de la seu, va posseir la senyoria del castell, per bé que el guardià del castell, el castlà, del llinatge dels Lloret, va tenir un domini propi a Lloret fins que el va vendre a la pabòrdia l'any 1372. És a partir d'aquesta data que, la pabòrdia de Novembre va convertir-se en l'única senyora del castell de Lloret.⁵

Els orígens de la vila de Lloret: el port

L'expansió urbanística de Lloret de Mar al segle XX ha transformat radicalment la fesomia tradicional d'aquesta vila de llarga tradició marinera i, potser encara d'una manera més extrema, de la plana agrícola que tenia al darrera. Aquest fet dificulta qualsevol aproximació a l'estudi de l'evolució del territori antic de Lloret, ja que obliga gairebé a abandonar el camí de l'estudi sobre el terreny per recórrer

4. El primer treball monogràfic sobre Lloret és: Joaquim BOTET i SISO, «Notas históricas. Lloret de Mar», *Revista de Gerona* [Girona], vols. 15, 1891, p. 137-148. De Josep M. PONS GURI, cal destacar els següents treballs aplegats en el *Recull d'estudis d'història jurídica catalana* (Barcelona: Fundació Noguera, 1989): «La columnella del llegat del comte Miró a favor del monestir de Ripoll» (vol. 3, p. 9-15); «Document del vescomte Seniofred de Girona. Un crebantament de comanda i l'esmena per mitjà d'una insolutumdatació» (vol. 3, p. 17-30); «Dotalies d'esglésies selvatanes del bisbat de Girona al segle XI» (vol. 2, p. 461-476); «La sentència sobre el castell de Lloret» (vol. 3, p. 163-182) i «Jurisdiccions compartides a la Catalunya baixmedieval» (vol. 3, p. 117-143); a més, Josep M. PONS GURI ha escrit dos altres treballs sobre Lloret: *El llibre de Santa Cristina de Lloret* (Barcelona: Obreria de Santa Cristina de Lloret de Mar, 1977) i «Sicardis, senyora de Montseny i de Lloret» (dins: *Estudios dedicados al profesor Frederic Udina i Martorell. Medievalia* [Bellaterra], núm. 10, 1992, p. 351-361). Vegeu, finalment, un treball de divulgació de la història de Lloret: Joan DOMÈNECH, *Lloret de Mar*, Girona: Diputació de Girona - Caixa de Girona, 1992.
5. Tot i els nombrosos plets amb els Montcada i els seus agents de la baronia de Caldes i Llagostera, que pretenien tenir la jurisdicció criminal sobre el terme de Lloret de Mar (cf. Mario ZUCCHITELLO, «Jurisdiccions compartides. Els exemples de Tossa i Lloret de Mar», dins: *Estudis en honor de Josep M. Pons Guri/2. Quaderns de la Selva* [Santa Coloma de Farners], n. 13, 2001, p. 109-140).

de manera exclusiva a la recerca documental. Aquesta tasca, que hem començat a fer amb els masos de la parròquia,⁶ es pot realitzar també per al nucli urbà de l'actual Lloret. Afortunadament, es conserven plànols de diferents èpoques que permeten retrocedir en el temps i conèixer les diferents fases del creixement de Lloret (cf. Mapa 1).⁷

Dels temps de l'edat mitjana, però, només tenim sospites de com podia haver estat. Per un costat, s'ha remarcat que el mar arribava més endins que no pas la línia de costa actual⁸ i, per l'altre, s'ha atribuït la situació del nucli originari i més antic de Lloret al barri de les Tres Creus, a la riba dreta de la riera, mentre que el creixement de la vila, a partir del segle XIV, es faria arran de la platja, primer d'una manera desordenada i, més tard, organitzat a través d'illes de cases perpendiculars a la línia de la costa.⁹ Unes poques referències documentals, que ens proporciona Josep M. Pons Guri, completen el magre panorama que tenim dels primers temps del Lloret medieval: d'una banda, les notícies –que analitzarem més endavant– de l'existència de més de trenta caps de casa al port de Lloret el 1346 i de prop de quaranta cases el 1374; de l'altra, l'atac genovès al castell de Lloret i, probablement també, al poblat instal·lat a la platja de Lloret, l'any 1354; i finalment, la constatació que existien diversos carrers paral·lels al “cap de la vila”, prop de la riera, amb molts solars sense edificar els anys 1395 i 1398.¹⁰

Tanmateix, fins ara ningú no havia analitzat a fons els pergamins dels segles XI, XII i XIII i dels capbreus del XIV de la pabordia del mes de novembre de la seu de Girona, institució que va tenir entre les seves propietats, des del segle XII fins a la desamortització, el castell de Lloret.¹¹ La lectura d'aquest aplec documental permet seguir, pràcticament des del seu naixement, els primers temps de la vila de Lloret de Mar. En efecte, el 16 de gener del 1262 els castlans de Lloret, Bernat de Lloret i la seva muller Guillemma, van concedir per 10 sous barcelonesos a Arnau Botet i a Ermessenda “*licenciam et plenariam potestatem ... quod vos et uestri possitis facere et edificare domos in capite illius campi uestri de Gradu justa arenam maris, infra tuos terminos sicut iam assignauimus et terminauimus*”.¹² El nom del camp, “Grau”, és especialment revelador perquè, d'una banda, ens trobem davant de la possible existència d'un petit port de mar a Lloret a mig segle XIII i, de l'altra, el podem

6. Elvis MALLORQUÍ, «El terme de Lloret de Mar del segle XI al XVIII: una aproximació cartogràfica», *Estudis en honor de Josep M. Pons Guri*/2. *Quaderns de la Selva* [Santa Coloma de Farners], n. 13, 2001, p. 67-82.

7. *Tres segles de creixement urbà de Lloret de Mar*, Lloret de Mar: Ajuntament de Lloret de Mar, 1995; Jordi PADILLA, *Evolució urbana i edificació privada a Lloret de Mar de 1850 a 1915*, Lloret de Mar: Ajuntament de Lloret de Mar, 2000.

8. Fet que no és gens estrany, atès que el nucli de Lloret es troba a la desembocadura de la riera. Vegeu: Esteve FÀBREGAS, *Lloret de Mar. La història marinera. El turisme. L'esperit*, Barcelona: Selecta, 1959, p. 33.

9. Jordi PADILLA (*Evolució...*, p. 25-32 i 46) creu que el barri de les Tres Creus s'hauria format als segles XI i XII al voltant d'un port d'època altmedieval, i que el creixement a l'altra banda de la riera no s'hauria produït fins als segles finals de l'edat mitjana.

10. PONS GURI, *El llibre...*, p. 9-16.

11. A l'arxiu de la catedral de Girona (ACG), on es troba tota aquesta documentació, existeix un catàleg dels pergamins anteriors a 1200 i actualment s'està realitzant el del segle XIII.

12. ACG, pergamins del segle XIII, s.n. (1262.01.16).

situar de manera aproximada: encara avui es conserva, al centre de Lloret, el carrer del Grau.¹³ Així és, a sota dels actuals carrers del barri de la Riera, hi hauria hagut un "grau", que es tractaria d'"un punt de la riba que serveix de desembarcador".¹⁴ En la majoria de casos, però, la infraestructura d'aquests ports era molt simple: Mario Zucchitello, en el seu estudi sobre el comerç entre Tossa i el Grau de València, ens descriu aquest darrer, situat a la desembocadura del Túria, com un "llogarret... davant del qual fondegien normalment els vaixells i altres embarcacions" que no podien arribar a la ciutat de València i que disposava d'un pont de fusta, amb pals fixats a la sorra i taulons de fusta al damunt per tal de facilitar les tasques de descarregament dels vaixells.¹⁵ I això encara era a l'època moderna!

Del grau de Lloret, però, no en sabem res més. En tot cas, és destacable la iniciativa d'Arnau Botet d'edificar el camp situat a tocar l'espai del Grau. Arnau i la seva muller Ermessenda eren, amb tota seguretat, els habitants del mas Botet de la mateixa parròquia de Lloret, que estava sota el domini dels castlans de Lloret, no de la pabòrdia.¹⁶ Tanmateix, ell sol no podia construir cases allà on volgués i, per això, va recórrer a un dels dos senyors que controlaven la major part de la parròquia de Lloret: el castlà Guillem de Lloret, el qual, aprofitant l'avinentesa, es va reservar el dret a rebre, en concepte del "*jure et dominio*" que tenia sobre el camp i les terres que s'edificarien, un cens d'un parell de gallines per Tots Sants i també va preveure que, en el cas que Arnau Botet i Ermessenda volguessin establir cases a altres homes o dones, els senyors es repartirien amb ells "*totum accapte et censum quod inde exierit medium per medium*". El projecte d'Arnau Botet, doncs, havia interessat sensiblement a un dels senyors principals de Lloret, que va reglamentar tot seguit qualsevol expansió en el futur d'aquest nucli incipient; però encara va interessar més a la muller de Guillem de Lloret, que es va reservar per ella "*unam domum siue solum terre de ·IIIIor· braciis in longum et de ·IIIIor· braciis justa domum uestram* –la d'Arnau Botet– *in amplum*".¹⁷ Ara bé, entre els signants de l'acord, hi

13. Joan SALA (*La costa de Lloret*, Lloret de Mar: Club Marina Casinet, 1990, p. 51) ja afirmava que el mar devia haver arribat fins a l'actual carrer del Grau en una època reculada que ell situa als segles X i XI.

14. *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995; Antoni M. ALCOVER –Francesc de B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1993. Tradicionalment, s'han anomenat "Grau" diversos ports de mar, entre els quals els de Tortosa, Castelló de la Plana, Borriana, Moncofa, Morvedre, València, Gandia i Cullera. Més a prop de Lloret, també hem documentat el Grau i el Graell a Torroella de Montgrí al primer terç del segle XIV (Xavier SOLDEVILA, *La comunitat jueva de Torroella de Montgrí (1270-1348)*, Torroella de Montgrí: Museu del Montgrí i del Baix Ter, 2000, p. 20-22) i el Grau a Malgrat l'any 1452 (Pere GIRE – Santi Soler, *Els Farners: vassalls de senyors i senyors de pagesos. Catàleg documental de l'Arxiu Farners*, Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans – Consell Comarcal de la Selva, 1996, n. 343).

15. Mario ZUCCHITELLO, *Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703)*, Tossa de Mar: Centre d'Estudis Tossencs, 1991, p. 45-49.

16. Tenim algunes notícies d'aquesta família: el 1304 Guillem Botet va donar a la seva filla Guillemeta tres artigues (ACG, Pabòrdia de novembre, vol. 8.d.1, f. 46r); el 1320 Bernat Botet va capbrevar les terres que posseïa sota el domini directe de la pabòrdia de novembre, però no el seu mas que devia tenir pel castlà Guillem de Lloret (ACG, Pabòrdia de novembre, vol. s.n. Capbreu de Lloret, f. 36r-37v); el 1329 Ramon Botet i el seu fill Pere van vendre una feixa de terra situada a Serra Barbarina (ACG, Pabòrdia de novembre, vol. 8.d.1, f. 61r); i el 1373 Pere Botet, ara sí, capbreva el seu mas al paborde de la seu, el qual l'any anterior havia comprat el domini corresponent a la castlania de Lloret (ACG, Pabòrdia de novembre, vol. 8.e.22 Capbreu de Lloret, f. 33v-35r).

17. Segons els càlculs de Mario ZUCCHITELLO (*Tossa...*, p. 181-185), aquesta casa faria uns 6,7 m de llarg i d'ample.

figura també el paborde de Lloret de la seu de Girona, senyor del castell, i el seu batlle, tal com si, un cop redactat el text, el paborde hagués volgut fer valer la seva senyoria sobre tot el territori per tal de no perdre possibles beneficis en el futur.

Això explicaria que, des d'aleshores, les cases situades entre el camp del Grau i l'arenys de Lloret estiguessin sota el domini compartit del paborde i dels castllans. L'èxit de la iniciativa d'Arnau Botet, apropiada pels dos senyors del castell, es comprova perquè, el 1298, prop de quaranta anys més tard, Romeu de Montoliu canonge de la seu de Girona i paborde de novembre i Elisenda de Lloret, vídua de Bernat de Lloret castlà, van establir per 2 sous barcelonesos a Marcús Morell i a la seva muller Astruga un sòl de terra de tres brases d'ample i cinc de llargada situat a l'"*arinio maris*", per tal que hi fes "*domos juxta illum operatorium Maymoni Flaquerii*" i també una "*tabulam ·IIIlor· palmorum ante januam dicte domus*".¹⁸ Aquest sòl de terra afrontava a llevant i a migdia amb la resta de l'arenys dels senyors, a ponent amb l'obrador de Maimó Flaquer i al nord amb el camp del Grau; per ell, els nous establerts haurien de pagar als batlles dels senyors el cens de dues gallines que els pertocava.

De les primeres dècades del segle XIV, només tenim constància d'un establiment d'un pati situat al port de Lloret efectuat el 1317 pels senyors de Lloret a favor de Pere de Tortosa,¹⁹ i d'un altre efectuat a favor de Pere Andreu i la seva muller Agnès el 1320, els quals van rebre, pagant també 2 sous barcelonesos i comproment-se a fer un cens de 12 diners, un "*patium in arenario nostro ... portus de Loreto ad faciendum et construendum ibi domum uel domos*" que mesurava cinc canes de Montpeller de llarg per tres d'ample.²⁰ En realitat, però, n'hi van haver uns quants més perquè, des de l'any 1320, el nucli designat repetidament per la documentació catedralícia com a "port de Lloret" reuneix un grup notable de cases i d'habitants. El port havia deixat de ser tan sols un lloc apte per carregar i descarregar els vaixells,²¹ per esdevenir el precedent originari de l'actual vila de Lloret.

En efecte, un capbreu de la pabordia de novembre del 1320 recull setze homes i una dona, segurament caps de família, que vivien al port de Lloret i que reconeixien al paborde, i també al castlà pel fet de ser de domini compartit, que posseïen dinou cases amb o sense patis i tres patis o sòls més encara per edificar (cf. Taules 1 i 2).²² Les declaracions que conformen el capbreu han enregistrat les afrontacions de la

18. ACG, pergamins del segle XIII, s.n. (1298.05.16). Les dimensions de la casa correspondrien a uns 5 m d'ample i 8,35 de llarg.

19. ACG, Pabordia de novembre, vol. 8.d.1, f. 46v.

20. ACG, pergamins del segle XIV, s.n. (1320.06.22).

21. Per Josep M. PONS GURI («A l'entorn d'una carta de poblament de la Vila de Blanes», *Blanda* [Blanes], n. 4, 2001, p. 61-64), un port era, als segles XIII i XIV, qualsevol indret apte per fondejar vaixells, per pujar-los i baixar-los sobre pals a la platja o per efectuar-hi operacions de càrrega i descàrrega dels vaixells. En segles anteriors es localitzen alguns ports al litoral sud del comtat de Girona: el "*portum Rosa*" i el "*portum ... Cavaion*" a llevant d'Arenys el 1075 i el mas "*Porte Vedre*" de Calella el 1144 (cf. Josep M. PONS GURI – Jesús RODRÍGUEZ BLANCO, *Els noms de lloc a l'Alt Maresme dels segles IX-XII. Antics termes de Montpalau, Palafolls i Tordera, Arenys de Mar*: Llibreria El Set-ciències, 2000, p. 92-93 i 105).

22. El capbreu de 1320 (ACG, Pabordia de novembre, vol. s.n. Capbreu de Lloret) reuneix declaracions de 53 persones, la majoria dels quals vivien en els masos de la parròquia de Lloret i, en menor mesura, de la de Caulès (cf. MALLORQUÍ, «El terme...» p. 67-82).

major part dels béns, amb les quals hem pogut confeccionar una aproximació a la distribució dels habitatges del port de Lloret a inicis del segle XIV (cf. Croquis 1 i Taula 3). D'aquesta manera, podem constatar algunes idees que poden servir per clarificar el naixement del que, segles més tard, esdevindria la vila de Lloret. En primer lloc, abans del 1262 no sembla haver-hi hagut cap habitatge a la zona del port o del grau de Lloret. En segon lloc, les afrontacions no deixen lloc al dubte: la primera agrupació de cases del port estava organitzada en sentit est-oest i limitava al nord amb el camp del Grau; de fet, és aquí on es troben les cases de Maimó Flaquer i de Martí Morell, segurament el fill del Marcús Morell del 1298, que són les primeres de què en tenim constància.²³ En tercer lloc, l'expansió urbanística d'aquests vint anys s'ha realitzat al damunt de l'arenys que era propietat dels dos senyors del lloc: la casa de Pere Andreu, establerta el 1320, es trobava a l'altra punta del port en relació a les primeres construccions del port. I, finalment, no podem estar segurs de l'existència del barri de les Tres Creus, a ponent de la riera, en aquest moment històric: és possible que les cases de Pere Marata situades a ponent de la riera estiguin en aquesta zona, però també podria ser que el recorregut del tram final de la riera passés per l'altre costat dels habitatges del port.

A partir de 1320 podem resseguir l'evolució del nucli de Lloret a través d'algunes notícies de vendes i establiments de sòls o patis de terra per a nous pobladors del port, que, a excepció d'una de 1330,²⁴ es concentren totes a la dècada de 1340: Bernat Cabanyes i la seva muller Guillema el 1343, Bernat Malida, Pere Ferrer i el draper de Girona Pere Tortosa el 1347 van rebre sòls o patis al port per fer-hi cases, i el 1349 Saurina muller de Bernat Arnau va vendre a Pere Pujol una casa situada al port.²⁵ Sembla com si, en aquests anys, els senyors de Lloret haguessin encetat una política de promoció del port de Lloret, que, tal com es desprèn del recompte dels habitants del nucli marítim que figuren en una sentència arbitral l'any 1346,²⁶ hauria estat realment exitosa: en menys de trenta anys, el nombre d'unitats familiars del port es va doblar (cf. Taula 1).

Tanmateix, això era just la vetlla de l'arribada de la Pesta Negra l'any 1348 i amb ella, d'una crisi demogràfica que va continuar amb altres rebrots de la malaltia i amb el saqueig i destrucció de la vila per part de la flota genovesa als volts de l'any 1354.²⁷ No ha de sobtar, doncs, que en aquest context de crisi demogràfica, ja no es trobin més establiments de parcel·les al port de Lloret. En canvi, el capbreu de Lloret de 1373 ens proporciona uns nivells de població un pèl més baixos que els d'abans de la Pesta Negra i un nombre d'edificis i sòls o patis que és per sobre del doble del de

23. Aquesta part del nucli del port de Lloret es trobaria just al sud de l'actual carrer del Grau i, per tant, correspondria als actuals carrers de Sant Lluç i de Coll i Rodés i a la plaça del Carme, que encara tenen una configuració similar.

24. ACG, Pabordia de novembre, vol. 8.d.1., f. 61r.

25. Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar (SAMLML), fons patrimonial Xiberta, vol. 1, n. 19 (1343); ACG, Pabordia de novembre, vol. 8.d.1., f. 61v (1347 i 1349).

26. SAMLML, pergami n. 6 (1346).

27. PONS GURI («La sentència...»).

1320 (cf. Taules 1 i 2).²⁸ Malauradament, el capbreu no conté les afrontacions de tots els béns, per la qual cosa, l'aproximació a l'estructura del port és força menys fiable que la de 1320; amb tot, algunes afrontacions deixen clara l'existència d'il·les de cases i carrers orientats de nord a sud, perpendiculars a la línia de la platja. Això significa que s'hauria iniciat una expansió planificada del nucli del port en algun moment anterior i, com hem vist fins ara, aquest moment només pot haver-se produït a la dècada dels anys 1340, just abans de la Pesta Negra. Així, la fesomia de la façana marinera de Lloret pot remuntar a mitjan segle XIV, per bé que el daltabaix demogràfic va impedir, durant tota la segona meitat del Tres-cents almenys, que el nucli del port pogués créixer per sobre de l'àrea ocupada el 1348.

La societat lloretenca del segle XIV

L'anàlisi dels orígens i de la formació del nucli del port de Lloret de Mar, al llarg del seu primer segle d'existència, ofereix una magnífica ocasió per preguntar-se pels diversos entramats socials i econòmics que es teixien entre aquesta població marinera i el seu entorn, tant el més proper, el format pels masos de la parròquia de Lloret, com d'altres de més allunyats. Perquè és aquesta xarxa de relacions entre persones l'únic element que pot explicar el naixement d'un nucli de població que, a diferència de les viles veïnes de Tossa i Blanes, no va rebre mai —o, almenys, no en tenim notícies— cap carta de franquesa dels seus senyors per tal d'afavorir-hi l'establiment de nous pobladors.

Tossa de Mar, ja l'any 1158, va rebre una primera carta de franquesa de l'abat de Santa Maria de Ripoll, el senyor del castell, segons la qual els eximia de donar a l'abat els ullals dels senglars caçats al domini del monestir i les gallines de trescol, i també els fixava els drets que el senyor i el seu batlle havien de rebre pels plets i judicis.²⁹ Uns anys després, el 1187, l'abat de Ripoll es va decidir a fer "*castellum... in loco Montis Guardini*", a la parròquia de Tossa i va otorgar unes "*consuetudines*" als pobladors del lloc: en primer lloc, les mesures de llargada i amplada de les seves cases, els censos corresponents als senyors i les masades dels "*hominibus de Tursia*"; en segon lloc, l'exempció de quèsties, forces, mesuratge i pesatge, i la regulació i reducció de les intèsties, eixòrquies i cugúcies; en tercer lloc, el senyor va prometre no alienar el port i mantenir lliures els habitants de Tossa amb els seus béns, tot i que van reservar-se les guàrdies i el monopoli de la venda del vi des de deu setmanes abans de Carnestoltes fins deu setmanes després; també regula la prestació del delme del peix "*ad usum maritimum*" i l'exercici de la justícia.³⁰

28. Cal tenir en compte, però, que dues persones que afegixen al seu nom la menció "del port de Lloret" —aparentment, hi vivien— declaren tenir el domini útil d'alguns masos i bordes: es tracta d'Angelina muller de Llorenç Blandric i senyora útil del mas Blandric de Lloret, i de Simó de Cabanyes i la seva muller Sança, senyors útils del mas Cabanyes de Caulers.

29. Biblioteca de Catalunya (BC), Arxiu, perg. n. 4312 (cf. Josep M. FONT i RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Barcelona: CSIC, 1969, n. 111; ZUCCHITELLO, *Tossa...*, p. 130 i apèndix n. 3).

30. BC, Arxiu, vol. n. 572 (cf. FONT i RIUS, *Cartas de población...*, n. 180; ZUCCHITELLO, *Tossa...*, p. 157-207 i apèndix n. 4).

Pel que fa a Blanes, els vescomtes de Cabrera, senyors del castell, també van concedir una carta de franquesa als habitants del port i de la vila, això sí, en una data més tardana. En efecte, l'any 1260, pocs dies després d'haver adquirit els drets que Bernat de Pineda tenia sobre la vila, el port, el castell i el litoral de Blanes,³¹ el vescomte Guerau VI i el seu castlà, el cavaller Guillem de Blanes, van concedir als habitants de la vila de Blanes, situada al costat del port, una carta de franquesa que els alliberava de qüestions, acaptes i serveis, de fer préstecs forçosos als senyors, de cugúcies i tragines i de ser-los empenyorats les armes, els vestits i els llits per raó de deutes; a més, els senyors guiaven i asseguraven a tothom que anés a la vila, tant per terra com per mar, i a tots els seus béns. Al segle XIV, aquest privilegi va ser ratificat pels vescomtes els anys 1338 i 1373, sempre especificant que els habitants dels masos de la vila de Blanes en quedaven expressament exclosos.³²

A Lloret, en canvi, els habitants del port no semblen haver rebut mai cap privilegi semblant als de les localitats veïnes. De fet, almenys fins ara, no se n'ha localitzat cap i, segurament per això, la major part dels pobladors del port es declaraven homes propis de la pabordia de novembre (cf. Taula 4). Això és cert, sobretot, pel 1320 en què, dels disset caps de casa del port, n'hi ha onze que confessaven ser propis de la pabordia de novembre o de la pabordia i del castlà, per meitats; eren els mateixos onze que, igual que els homes propis dels masos de la parròquia, prometien també "*ire cum armis sicut alii homines termini castri de Loreto propter guerram domini episcopi Gerundensi*".³³ Els altres sis caps de casa del 1320, que no expressen la seva condició jurídica, també podien ser homes propis dels castlans de Lloret, atès que el capbreu només recull les possessions i els drets de la pabordia de novembre. En canvi, el 1373 el capbreu recull tant el domini del senyor del castell, la pabordia, com el dels castlans, ja que la catedral de Girona l'havia comprat l'any anterior. D'aquesta manera, observem que tot i que els homes propis encara continuen essent majoritaris, existeix una part sensible de la població que no estava sotmesa a servitud envers els senyors de Lloret; a més, la prestació d'anar a l'exèrcit del bisbe és reconeguda en comptades ocasions.

Per a entendre aquesta particular evolució de la condició jurídica dels habitants del port, la documentació escrita ens ajuda relativament poc. Només l'anàlisi comparativa dels seus cognoms amb els noms dels masos de les parròquies de Lloret i de Caulès ens permet oferir alguna hipòtesi interpretativa (cf. Taula 4). En efecte,

31. Arxiu Històric Municipal de Calella (AHMC), fons Giol, perg. n. 8 (cf. Josep M. PONS GURI – Jesús RODRÍGUEZ BLANCO, *Inventari dels pergamins de l'Arxiu Històric Municipal de Calella*, Barcelona: Fundació Noguera, 1990, n. 9).

32. Arxiu Municipal de Blanes (AMB), Llibre de la Universitat de Blanes, f. 129-131 (cf. Josep M. PONS GURI, *Llibre de la Universitat de la Vila de Blanes*, Blanes: Ajuntament de Blanes, 1969; PONS GURI, «A l'entorn...»). El privilegi de 1260, igual com el de 1338, estan inclosos en el de 1373.

33. De totes maneres, el servei d'host és l'únic que comparteixen els habitants del port amb els dels masos, sotmesos, a més a més, a qüestions, als censos generals dels seus masos i a les obres als valls i als murs del castell de Lloret. En el text dels capbreus, però, no hi apareixen els mals usos i la redempció que, a tot el bisbat de Girona, eren propis de tots els homes propis (Tomàs MIERES, *Costums de Girona* (a cura d'Antoni Cobos), Girona: CCG Edicions – Associació d'Història Rural de les Comarques de Girona, 2001).

el 1320 observem que els dos terços de les famílies del port tenen per cognoms algun dels noms dels masos veïns; el 1346 i el 1373 el percentatge es redueix a la meitat. Com s'explica aquesta situació? La resposta és difícil de documentar, però la presència de persones pròpies dels senyors del castell de Lloret el 1320, juntament amb l'alta coincidència dels cognoms amb els noms dels masos, ens fan pensar que es tractaria d'homes i dones originaris d'un mas que, en tenir vetat l'accés a la seva titularitat, s'acabaven establint al port sense canviar per res la seva situació jurídica personal. Els Costums de Girona, de fet, reconeixien dos tipus diferents de servitud: la dels "*iuvenes homines*", que només tenien la seva persona pel senyor,³⁴ i la dels "*rustici*", que tenien, a més de la persona, una tinença o mas sotmès a servitud. Els habitants del port corresponien clarament a la primera categoria, tal com recorda el text de la sentència de 1374-1378, que deia que, a la parròquia de Lloret hi havia "*rustici et homines iuvenes sive homines vocati homines de mar*".³⁵ Ara bé, el ràpid creixement del port que es produeix a la dècada de 1340 no va poder realitzar-se sense l'arribada al port de forasters, de gent que venia de fora de la parròquia i que no era, lògicament, pròpia dels senyors de Lloret. És d'aquesta manera que podem acabar entenent l'increment de persones forànies que es produeix el 1346 i que es manté el 1373 i també l'existència d'una part de pobladors del port que eren, molt probablement, lliures de servitud envers el senyor del lloc.³⁶

Analitzant el cas de Lloret de Mar, una pregunta es va fent cada cop més necessària: com és que aquest nucli mariner, tot i no ser afavorit per cap acció senyorial, es va desenvolupar al llarg del segle XIV? La resposta cal buscar-la, certament, en la naturalesa de les activitats econòmiques que desenvolupaven els pobladors del port, activitats que els capbreus de 1320 i 1373 només insinuen. En efecte, dels cognoms dels habitants es podria deduir, com en d'altres llocs,³⁷ l'existència al port de diversos oficis artesanals; ara bé, a Lloret alguns masos i bordes tenen alguns d'aquests noms (cf. Taula 4), amb la qual cosa es desvirtua aquesta hipòtesi. Això no vol dir, però, que no existissin aquesta mena d'activitats a Lloret: el 1298, ja ho hem vist, Marcús Morell van rebre un sòl o pati per a fer-hi cases, just a tocar l'obrador de Maimó Flaquer, i per a plantar una taula davant la porta de la casa; el 1373 hi vivia un sabater, Francesc Cabessa, amb la seva muller Sança i el 1374 un boter, Bernat Coll.

Els capbreus, en canvi, sí que recullen les terres que els pobladors del port de Lloret tenien pels senyors, per bé que sempre són poques. L'agricultura era, doncs, una font de riquesa limitada: la majoria de les terres estava en mans dels pagesos dels masos de la parròquia, que només deixaven algunes parcel·les als habitants

34. MIERES, *Costums...*, p. 48-61.

35. PONS GURI, «La sentència...», p. 179.

36. Podrien ser-ho, tanmateix, d'algun altre senyor.

37. ELVIS MALLORQUÍ, «Homes, masos i viles (Cruïlles, 1319)», dins: ROSA CONGOST – LLUÍS TO (dir.), *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, 1999, p. 43-89.

del port. I pel que fa a la ramaderia, si fa no fa el mateix: només sabem que el 1262 els habitants de les cases construïdes a tocar el camp del Grau podrien tenir dues gallines, un gall i un porc i que el 1346 els habitants del port tenien dret a recollir glans als boscos del terme.³⁸

Dues activitats econòmiques més eren possibles per a les famílies que residien al port de Lloret: la pesca i el comerç. De la primera no en tenim cap constància documental directa als segles XIII i XIV, per bé que, a semblança del que passava a Tossa,³⁹ devia ser prou important com per merèixer l'interès dels paborde de Lloret que van tenir cura a copiar i conservar el dret sobre el peix de tall –el peix gros–, una prestació corresponent al castell termenat de Lloret, i sobre el delme del peix de la costa de Lloret.⁴⁰ La segona activitat era el comerç per via marítima. A Blanes, ja ho hem vist, el 1260 tothom hi podia anar lliurement, amb mercaderies o sense, i rebia la protecció dels senyors de la vila i castell. A Lloret no queda tan clara la presència d'un mercat regular, però sí que tenim un magnífic testimoni d'un entramat comercial que passava pel port de la parròquia. Es tracta de la sentència dictada pels senyors del castell, el paborde i el castlà,⁴¹ a un plet mogut pels habitants de disset masos de la parròquia, contra els trenta-sis habitants del port de Lloret l'any 1346, "*super servitute lignandi et tegellum et cabirons faciendi ... et aliis servitutibus et ademprivis*" que aquests darrers afirmaven tenir sobre els boscos dels primers, qualificats com a "*rusticos*" en el document. Segons les disposicions finals, els pobladors del port gaudien, sempre, però, "*ad opus et ademprivi sui familie et hospiciorum suorum*", de les servituds de recollir tant llenya seca com verda, de tallar i fer "*cabirons ... necnon et pals e bruchs ad claudendum ortos et etiam aspres et forquedels ... ad leuandum et sustentandum vites vinearum et trilearum suarum*", de fer "*dentals et circulos*" i de recollir "*tegel prim et longum et qui no's dol*", de quedar-se amb la llenya de les artigues fetes amb foc o amb aigua bullenta i, finalment, de collir les glans "*in boschis vocatis marbres ... et in querchubus, ullinis et suures que in ipsis boschis marbris sunt*". En canvi, els habitants del port no podien treure dels boscos plançons d'alzines i suros, salzes, verns o àlbers, ni tampoc glans de les quintanes i possessions dels masos que eren conreades i llaurades, ni tampoc les herbes que són a les terres de cereal. Queda, finalment, la notícia més explícita: els homes i dones del port podien obtenir llenya per vendre als seus veïns sempre que fos per a ús propi, però "*non possint de ipsis portu et parrochia abstrahere nec abstrahi facere per mare nec etiam per terram*".

38. El text del 1262 és ben explícit: "*masuera que ibi manserit non possit ibi nutrire nisi tantum duas gallinas et unum gallum et unum porcum*" (ACG, pergamins del segle XIII, s.n., 1262.01.16).

39. ZUCCHITELLO, Tossa..., p. 147-155 i 197-200.

40. El 1221 el paborde de novembre i els castlans de Lloret van acordar repartir-se per meitats el delme del peix del terme (ACG, Pabordia de novembre, lligall s.n., plec n. 1); el 1372 la pabordia va adquirir tota la castlania amb el delme de peix corresponent (ACG, Pabordia de Novembre, vol. 9.a.1). Al seu torn, la "*peciam piscis de tayll*" corresponent als senyors dels castells surt esmentada en la sentència de Lloret dels anys 1374-1378 (PONS GURI, «La sentència...», p. 178).

41. Ambdós gaudien de l'exercici de la jurisdicció civil o mixt imperi del terme de Lloret.

Ens trobem, doncs, davant d'una intensa explotació forestal dels boscos de Lloret en ple segle XIV,⁴² cosa gens excepcional a l'època. L'any 1321, a les localitats veïnes de Llagostera i Tossa, es produí un conflicte entre els parroquians dels dos llocs, atès que aquests es veien perjudicats per la fusta que els primers tallaven per fer carbó en el terme de Tossa.⁴³ No és, tanmateix, que els tossencs no poguessin abastir-se de carbó per a les seves necessitats, sinó que segurament el pensaven comercialitzar: des de 1353 tenim constància que el carbó de Tossa ja arribava al gran mercat que era Barcelona.⁴⁴ A Lloret, doncs, devia passar alguna cosa semblant: el conflicte de 1346 es deu a la rivalitat entre els propietaris dels masos i dels boscos de la parròquia d'una banda i els veïns del port de l'altra, per a la comercialització dels productes forestals de Lloret. Amb la resolució de la sentència, els primers es van quedar amb el control de l'explotació dels boscos, mentre, molt probablement, deixaven als segons el trasllat en vaixell de les matèries primeres al port de destí.

Conclusions

L'anàlisi dels primers temps de la vila de Lloret, de quan tan sols era coneguda pel petit port, i la seva comparació amb les localitats veïnes de Blanes i Tossa posa de relleu el gran pes de les particularitats locals en l'estudi de l'edat mitjana. Chris Wickham, en el seu treball sobre les comunitats rurals de la Toscana del segle XII, posa en evidència que no es poden proposar interpretacions generals del desenvolupament de les comunitats fins que no es reconegui la varietat de les experiències locals i fins que no s'analitzi bé, en cada cas, quins factors –la senyoria, la parròquia, els drets i usos comunals sobre la terra, el pes de la ciutat, la transformació en la composició de la propietat de la terra– són els més decisius a l'hora de la creació de les comunitats.⁴⁵

L'exemple de Lloret evidencia, en primer lloc, la gran força del desenvolupament comercial i econòmic als segles centrals de l'edat mitjana, que aconsegueix superar inconvenients tan poderosos com la inexistència a inicis del segle XIII d'un nucli de població concentrada arran de la platja o la manca de promoció del port, mitjançant cartes de franquesa, per part dels paborde de Novembre i dels castlans

42. Els "cabirons" eren les bigues petites i mitjanes que formaven el pendent de la teulada i que suportaven els llistons; el "tegell" eren peces de fusta curtes resistents –"qui no-s dol"– que anaven de biga a biga de forma perpendicular per sostenir la teulada; els "aspres" i els "forquedells" servien per aguantar les branques de les vinyes i les trilles; els "dentalls" i els "cercles" tenien unes utilitats que desconeixem.

43. M. Teresa FERRER i MALLOL, «Boscos i deveses a la Corona Catalano-aragonesa (s. XIV-XV)», *Anuario de Estudios Medievales* [Barcelona], n. 20, 1990, p. 492-493.

44. Mario ZUCCHITELLO, *El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)*, Tossa de Mar: Centre d'Estudis Tossencs, 1982, p. 78.

45. Chris WICKHAM, *Comunità e clientele nella Toscana del XII secolo. Le origini del comune rurale nella Piana di Lucca*, Roma: Viella, 1995, p. 204 i p. 222-223.

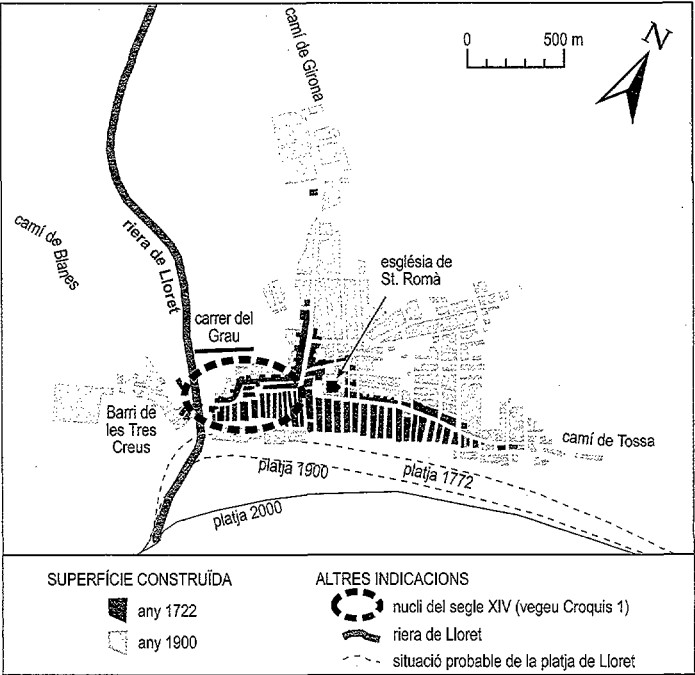
de Lloret. Aquí, certament, es produeix un retard evident en relació al creixement de les poblacions veïnes de Blanes i Tossa, però el desenvolupament del port es dona a la fi, en ple segle XIV i, tot i l'aturada provocada per la Pesta Negra i els atacs dels genovesos els anys centrals del Tres-cents, va poder continuar al darrer quart del segle XIV i al XV.

I en segon lloc, el cert desinterès dels senyors del castell de Lloret a l'hora de promocionar l'expansió del nucli del port contrasta amb la situació de la majoria de localitats del litoral. A Lloret, no van ser els senyors, sinó uns habitants dels masos, qui van tenir la iniciativa d'aixecar cases arran de la platja; poc després, els mateixos senyors es posaren d'acord per controlar ells el procés de creixement del nucli del port, però no van dedicar-se a ordenar la progressiva urbanització fins a la dècada de 1340. Diversos factors poden ajudar a explicar aquesta particularitat de Lloret: la llunyania dels senyors principals del lloc, els pabordes de Novembre de la seu de Girona, i el fet que la major part de les rendes que extreien de Lloret procedís dels masos del terme, cosa que no els facilitava l'adaptació ràpida als canvis en l'economia local vinculats al desenvolupament del comerç de fusta i carbó per mar i, d'una manera menys clara, de la pesca.

Totes aquestes circumstàncies, doncs, van coincidir en la dècada de 1340 per forjar la façana marítima del que, més endavant, esdevindria la vila de Lloret. Però, a la vegada, van trastocar tota l'organització social i econòmica anterior, basada en les activitats agrícoles i ramaderes dels masos de la plana: l'explotació dels boscos de la parròquia i la seva comercialització, per mar és clar, va fer néixer en aquest mateix moment històric la vocació marinera dels lloretencs.

Apèndixs

Mapa 1
La vila de Lloret als segles XVIII i XIX

Taula 1
Els habitants del port de Lloret (segle XIV)

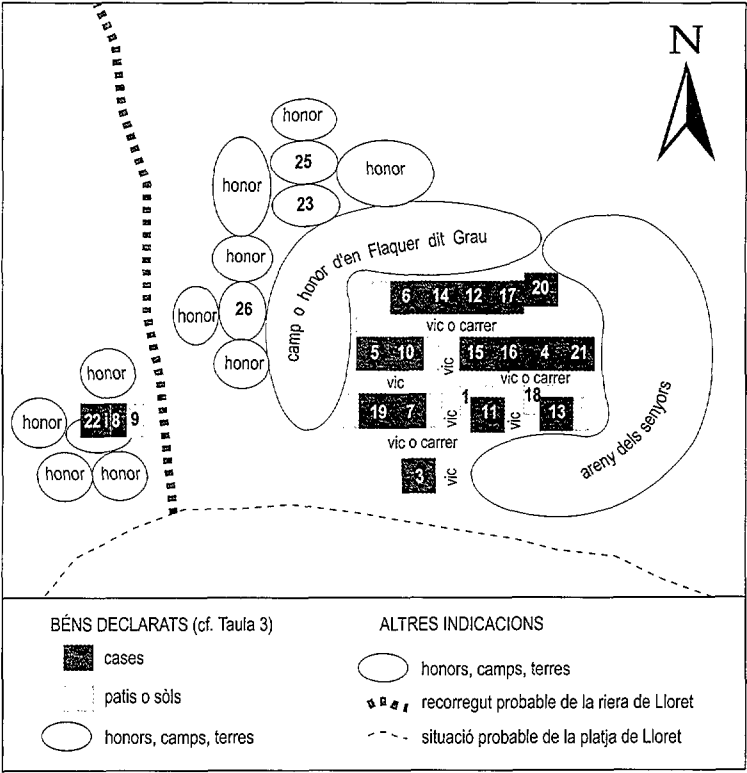
PERSONES	Capbreu de 1320	Sentència de 1346	Capbreu de 1373
A. Habitants del port			
Homes	16	36	18
Dones	1		7
Parelles			4
B. Persones amb cases al port			
Dels masos de Lloret	1		3
Dels masos de Caulès			2
Altres	1		
TOTAL	19	36	34

Taula 2
Els habitatges del port de Lloret (segle XIV)

EDIFICIS I ESPAIS	Capbreu de 1320	Capbreu de 1373
Cases	9	8
Cases amb patis	7	28
Cases amb terres	2	
Patis amb cases en construcció	1	
Patis	3	15
TOTAL	22	51

Croquis 1
El port de Lloret (1320)

Taula 3
El port de Lloret (1320)

N.	Declarants	Béns declarats
Areny del port de Lloret		
1	Pere Saragoça de la parròquia de Sant Romà de Lloret	Pati
2	Bernat de Taradell de Lloret	Pati amb casa
Port de Lloret		
3	Pere Andreu del port de Lloret	Cases on viu
4	Salvador Boquer de Mar	Cases on viu
5	Jaume de Brugueros del port de Lloret	Casa on viu amb el pati contigu
6	Nassèn vídua de Guillem de Cabanyes del port de Lloret	Cases on viu amb el pati que hi ha vers ponent
7	Bernat Caulès de Mar de la parròquia de Lloret	Cases on viu
8	Ramon Caulès de Mar	Cases on viu amb la terra
9		Pati amb oliver
10	Perè Daví del port de Lloret	Casa on viu, amb el sòl o pati contigu vers llevant
11	Guillem Escuder del port de Lloret	Pati o cases que ara arregla
12	Maimó Flaquer de Lloret	Cases
13	Pere de Llagostera de Lloret	Casa amb pati contigu
14	Pere Gianiel de Mar altrament dit Pere de Marata	Cases on viu
15	Pere Mascarós del port de Lloret	Cases on viu
16	Martí Morell del port de Lloret	Cases
17		Cases on viu
18		Pati
19	Jaume sa Pera del port de Lloret	Cases on viu amb patis contigus
20	Guillem Sabater del port de Lloret	Cases on viu amb pati
21	Bernat Sureda de Mar	Cases on viu
Vora el port de Lloret		
22	Maimó Flaquer de Lloret	Cases amb quintà
23		Hort
24	Guillem Sabater del port de Lloret	Hort
Vora el camp dit Grau		
25	Maimó Flaquer de Lloret	Feixa de terra
26	Pere Saragoça de la parròquia de Sant Romà de Lloret	Hort

Taula 4***La situació jurídica dels habitants del port de Lloret (segle XIV)***

SITUACIÓ JURÍDICA	Capbreu de 1320	Capbreu de 1373
Estatut jurídic		
A. Homes propis		
Pabordia de novembre	3	18
Pabordia i castlà de Lloret	8	
B. Desconegut	6	11
TOTAL	17	29
Servei d'anar a la guerra		
A. Confessen prestar-lo	11	3
C. No el confessen	6	26
TOTAL	17	29

Taula 5***Origen dels noms dels habitants del port de Lloret (segle XIV)***

Origen dels noms	Capbreu de 1320	Sentència de 1346	Capbreu de 1373
Masos de Lloret i Caulès	10	17	15
Forans	4	18	14
Oficis	3 ^a	1 ^a	
TOTAL	17	36	29

^a Dos cognoms d'oficis de 1320 (Flaquer i Escuder) i el de 1346 (Ferrer) corresponen a noms de masos de la parròquia de Lloret.